

Hansestæderne var
1300-tallets stormagt:

Købmænd styrede Nord

Usikre have og handelsruter tvinger i 1200-tallet en række købmansbyer til at slutte sig sammen i et løst forbund. Hundrede år senere er hansestæderne Nordeuropas altdominerende magt. Fra nu af bruger de uden skrupler deres militære styrke til at knuse alle konkurrenter.

NORDEUROPA/1300

Vikingetiden er slut, og kampen om Østersøen raser. Danske og svenske konger forsøger at sætte sig på regionens lukrative handel, men mod syd har en række købmansbyer forenet sig i det såkaldte Hanseforbund.

I 1370 besejrede hansestæderne deres største konkurrent, Danmark. Fredsaftalen i Stralsund sikrede hanserne indflydelse på danske kongevalg fremover.

AKG-IMAGES

europa

AF ELSE CHRISTENSEN

Til lyden af musik bevæger processionen sig langsomt ind gennem byporten. Grønt løv dækker jorden foran de statelige heste, og mellem købmanshusene hænger bannere og farvestrålende gobeliner.

Og så kommer han til syne, Karl 4., det hellige romerske riges overhoved, under en baldakin, klædt i sin lange, purpurrøde kappe og med sværd og scepter ved sin side. Begeistret følger menneskemængden det prægtige skue; de gode borgere i Lübeck kan dårligt tro deres egne øjne – Europas mægtige hersker er kommet hele vejen til Østersøen for at ære deres by.

Kejser Karls besøg i Lübeck i oktober 1375 strækker sig over elleve festfyldte dage med turneringer, middage og parader. I efterårsmørket brænder fakler i gaderne, mens hymner og militærmusik lyder til den fine gæsts ære.

Hansestaden Lübeck og dens borgere er ivrige efter at vise, hvad byen formår. Belliggende ved floden Traves udløb er Lübeck nemlig Nordeuropas rigeste by, og i havnen troner hemmeligheden bag byens storhed; rækkevis af solide, rundbugede skibe, klar til at bære varer og velstand hjem til byen.

Lübeck er Nordeuropas navle

Omkring 100 år tidligere havde ingen kunnet forudse Lübecks opblomstring. Handel i Nordeuropa var en næsten umulig affære, og overalt lurede farer for købmændene. I vejsving og i buskadser lå røvere på lur, klar til at kaste sig over de hestetrukne kærre og ribbe dem for dyrebare varer.

Til søs hærgede pirater, der plyndrede enlige handelsskibe, og rejsende købmænd var i evig fare for at blive kid- ▶

Hansernes skib, koggen, revolutionerede søhandelen. Dens dybe lastrum kunne rumme tonsvis af varer og bragte rigdom og magt til især byerne i Nordtyskland.

AKG-IMAGES

nappet af bander, der krævede enorme summer for deres frigivelse.

Bl.a. derfor søgte Lübecks købmænd i 1200-tallet østpå – ad vikingernes gamle handelsruter mod de baltiske kyster. Men også her herskede kaos, og købmænd i byen sluttede sig sammen i et fællesskab, der kunne sikre deres varer. Hurtigt fulgte andre tyske byer efter, og fællesskaberne blev døbt hanse – gammeltysk for sammenslutning.

I begyndelsen var hansesamarbejdet begrænset til købmænd fra samme by. Sammen betalte de for oprettelsen af en militis, som kunne tilkaldes, når faren truede, og tage kampen op mod hærgende fjender.

Den øgede militære sikkerhed fik hurtigt handelen til at trives. Ikke mindst ved Østersøen, hvor pelsværk, tømmer, rav og rug blev lastet i hansernes handelsskibe – de store kogger. Og med sin beliggenhed, hvor Østersøhandelen mødte handelsruterne sydfra, forstod især Lübeck at udnytte efterspørgs-

len på de sild, som gik i store stimer i farvandene ud for Skåne. Over hele Europa blev sildene betragtet som en delikatesse, og kontinentets katolikker stod i kø for at købe fiskene til de religiøse fastedage, hvor kød var forbudt.

Byerne brugte ofte den enmastede kogge som symbol på deres segl. Bl.a. opråbte den på Stralsunds segl, der ses på et hanseforbundsdokument udformet i Rostock i 1350.

SCANPIX/AKG IMAGES & BRIDGEMAN

Gylden alliance sikrer rigdommen

I 1241 dannede Lübeck en alliance med Hamburg, der havde kontrol med de tyske saltruter sydfra. Det hamburgske salt blev brugt til at konservere de enorme mængder fisk, som lübeckerne hentede i Skåne, og byerne satte sig næsten enevældigt på det enorme marked for saltet

sild. Aftalen indebar samtidig et løfte om militær beskyttelse af hinandens områder og privilegier, og de to byer lovede at holde vejen fra Lübeck til Hamburg fri for røvere.

Samarbejdet gav byerne en gunstig forhandlingsposition med fremmede herskere, og i 1266 sikrede de to byer sig toldfrihed hos den engelske kong

Imperiet strakte sig fra Amsterdam

Hanseforbundet bestod af mere end hundrede såkaldte hansestæder, der spredte sig fra det nuværende Holland i vest til Estland i øst. Samtidig havde forbundet handelsstationer – kaldet kontorer – over hele Skandinavien og det meste af Nordeuropa.

Henrik 3. Köln, der allerede havde toldfrihed i England, sluttede sig få år senere til Lübeck og Hamburg. Herefter voksede alliancer frem på kryds og tværs mellem de nordtyske byer, der tilsluttede sig Hanseforbundet.

I fællesskab forhandlede de aftaler og anlagde handelsstationer – kaldet *kontorer* – i hele Nordeuropa fra Bergen i Norge over Brugge i Flandern til London på den anden side af Nordsøen. Unge hansemænd i tusindvis jagtede de eftertragtede lærepladser på *kontorerne*, der kunne være startskuddet til en karriere som købmand og et liv i rigdom.

Hanserne knuser Valdemar Atterdag

Gennem 1300-tallet blev trafikken af stædernes tungtlastede kogger i Østersøen stadig livligere. Fra øst bragte købmænd varer til Flandern og England, mens skibene den anden vej sejlede med klæde og andre forarbejdede varer. I Sverige hentede skibene metal, især kobber og jern. Samtidig voksede for-

bundets militære styrke. Alene byerne langs Rhinen kunne i de tidligste år stille med en styrke på omkring 600 krigsskibe, en gigantisk flåde efter datidens forhold.

Med sin handelsmæssige og militære styrke var Hanseforbundet blevet en magtfaktor, som Nordeuropas herskere måtte regne med. Det fik den danske kong Valdemar Atterdag at føle, da han i 1360 satte ud med sin hær for at erobre gamle danske territorier tilbage.

Først indtog den danske hær Skåne, der med sine store indtægter fra silde-markedet havde afgørende betydning for Østersøområdet økonomi. Dernæst vendte kong Valdemar blikket mod den rige hansestad Visby på Gotland ud for Sveriges kyst. Uden problemer blev byens dårligt udrustede bønder rendt over ende, og Visby plyndret.

Rasende over angrebet på et af forbundets medlemmer samlede de øvrige hanser med Hamburg i spidsen en flåde på 37 skibe, som – tungt bevæbnet og

lastet med 2000 soldater – satte kurs mod København for at tage hævn.

Hansehæren plyndrede den danske hovedstad og tog byens kirkeklokker som krigsbytte. Efter et mislykket forsøg på at erobre Danmark begyndte en langtrukken krig, hvor hanserne plyndrede og hærgede danske kystbyer, indtil Valdemar Atterdag måtte give op.

I 1370 skrev den danske konge – nu overhoved for en krigstræt og udplyndret nation – under på en ydmygende fredsaftale i hansestaden Stralsund.

Freden sikrede hansestæderne to tredjedele af sildemarkedets indtjening i 15 år, råderet over Skånes fæstninger, fri passage i Øresund og retten til at nedlægge veto mod valget af Danmarks kommende herskere.

Bremen bliver smidt ud af hanserne

Fem år senere kom kejser Karl 4. ridende ind i Lübeck for at hylde byens storhed. Inden kejseren drog videre, erklærede han ▶

til Riga

Novgorod

HANDELSSTATION

NOVGOROD

Inden grundlæggelsen af Skt. Petersborg i 1703 var Novgorod russernes port til Vesten. Byen husede hansernes østligste kontor, og pelsjægere strømmede til for at sælge deres luksuriøse zobel-, lækattte- og ræveskind til købmændene fra Hanseforbundet.

HANSESTAD

GDANSK

Pommerns vigtigste havneby indledte i 1244 et samarbejde med Lübeck, og i 1361 blev Gdansk fuldgyldigt medlem af Hanseforbundet. Hurtigt blev byen centrum for handel med Østeuropa, og fra de polske floder ankom korn og pelsværk til regionens travleste havn. Gdansk var, som en af kun ni byer, deltager på forbundets sidste hansedag i 1669.

Koggen sikrede købmændenes rigdom

Hansernes skib – koggen – var hemmeligheden bag Hanseforbundets succes. Stabil, effektiv og billig i drift. I modsætning til sin forgænger vikingeskibet havde koggen en dyb last, der kunne rumme tonsvis af varer. En enkelt mast med et firkanteret sejl gjorde skibet nemt at styre for små besætninger. Samtidig var koggens afrundede egetræsskrog

sødygtigt over store afstande, selv i hårdt vejr.

I 1962 udgravede tyske arkæologer en kogge i floden Weser. Den såkaldte Bremenkogge er det eneste velbevarede eksemplar af Hanseforbundets skibe, der ellers kun er kendt fra bysegel og malerier. Den er i dag udstillet på det tyske skibsfartsmuseum i Bremerhaven.

KOGGEN

Længde: 23 meter
Bredde: 7,5 meter
Højde (uden mast): 3 m
Mast: 1-2
Lasteevne: 150-200 tons

SCANPIX/ARCHIMAGES

Koggerne udgjorde ryggraden i hanseflåden. Både til transport af varer og som slagkraftigt krigsskib.

SCANPIX/ARK-IMAGES

Lübeck for en af det hellige romerske riges fem mest ærefulde byer. Riget, der var et edderkoppesvind af småstater forenet under fælles kejsere, strakte sig fra Norditalien til Tyskland, og med titlen fik Lübeck tildelt en ære, som ellers kun var overgået de mægtige italienske byer Rom, Venedig, Pisa og Firenze.

Fra 1384 mødtes sammenslutningen hvert år til hansedage, hvor købmændene godkendte aftaler og privilegier i fremmede byer og aftalte handelsbloker og militære aktioner. Ved samme lejlighed diskuterede de, om nye byer fortjente at blive optaget, og ikke mindst afstraffelse af medlemmer, der havde forbrudt sig mod de fælles regler.

Alt, der blev besluttet på hansedagene, stod ved magt, og forbundet sørgede med hård hånd for, at aftalerne blev overholdt. Skete det ikke, var konsekvensen hård.

Da byrådet i Bremen nægtede at straffe en købmand, der havde brudt en boykot mod Flandern, faldt straffen prompt. Bremen blev udelukket fra Hanseforbundet i 30 år, hvor "byen blev forar-

Sildemarkederne i Skåne var Lübecks vigtigste indtægtskilde. Fiskene blev solgt over hele det katolske Europa til brug under fasten.

BRIDGEMAN & SHUTTERSTOCK

kring en sjettedel af de varer, der kom ind i byen, blev sendt direkte videre til andre havne.

Den store havn, købmændenes indtog og indtægterne fra afgifterne gjorde Riga til regionens centrum, og byen blomstrede. Lokale købmænd brugte store summer på at udbygge byen med huse og offentlige bygninger, der fik tidens tyske udseende.

Billedet var det samme overalt i hansestæderne. Rigt udsmykkede gotiske huse skød op i gader og på torve. Deres opadstræbende buer, spidser og takkede gavle fik dem til at se endnu højere ud, end de var, og understregede byernes pragt og rigdom.

Lübeck udpeger Nordens konger

Begyndelsen af 1500-tallet blev enden på Hanseforbundets 200-årige storhedstid. I 1492 havde Columbus opdaget

Hanser og pirater kæmpede om havet

Kynisk allierede hansestæderne sig med Østersøpirater for at nedkæmpe deres fjender. Siden vendte de to sig mod hinanden, og købmændene indledte en klapjagt på deres tidligere allierede.

I 1360'erne lå Hanseforbundet i krig mod Danmark. I kampen fik bystaterne hjælp fra de pirater, der længe havde hærget på Østersøen.

Den usædvanlige alliance sikrede hanserne sejren over den danske kong Valdemar Atterdag, men hurtigt forvandlede samarbejdet sig til åben

krig. Op igennem 1390'erne angreb pirater jævnlige hansernes skibe, byer og handelsstationer. Værst gik det ud over Bergen, der blev brændt ned til grunden i 1392. Samtidig umuliggjorde piraternes hærgen den lukrative sildehandel ved Skåne i tre år. I 1402 lykkedes det imidlertid en flåde fra Hamburg at fange piraternes

leder, Klaus Størtebeker, en falleret adelsmand, der havde fået sit navn, fordi han kunne tømme store bægre (beker) i én slurk.

Størtebeker blev sejlet til Hamburg og dømt til døden. Den tidligere så frygtede pirat bønfuldt domstolen om at skåne sit liv og lovede at skænke Hamburg en guldkæde så lang, at den kunne nå rundt om byen, hvis bare han måtte leve. Hansestædernes domstol viste imidlertid ingen nåde, og Størtebeker blev henrettet på byens torv sammen med 70 af sine håndgangne mænd. Da piratens skib senere blev endevendt, hakkede en tømmer hul i stormasten, der viste sig at være hul og fyldt med guld.

Hanseforbundet konfiskerede gullet og uddelte det som erstatning til de købmænd, der havde lidt under Størtebekers hærgen. Resten blev ifølge legenden brugt til at støbe en guldkrone til spiret på Hamburgs Skt. Katharine-kirke.

I lænker bliver Klaus Størtebeker ført fra et hansekrigsskib mod sin død i Hamburg.

SCANPIX/ALAMY

Billedet er udeladt a.h.t. copyright

Repræsentanter fra Braunschweig tiggede om lov til at blive i forbundet, men forgæves. Indre uroligheder og brud på reglerne blev straffet hårdt af de andre hanser.

Amerika, og langsomt flyttede handelen mod det nye kontinent i vest, mens Østersøens betydning svandt væk.

Nedgangstiderne var allerede begyndt, da hansestæderne fik deres sidste store triumf i 1519. En råkold efterårsdag slæbte en træet og forpjusket svensk adelsmand, forklædt som kusk på en oksekærre, sig ind i Lübeck.

Gustav Vasa hed manden, som havde deltaget i en mislykket svensk forsvarskamp mod den danske konge Christian 2., der var i gang med at erobre Sverige. Med nød og næppe var Vasa undsluppet fra sit fangenskab i Kalø Slot i Østjylland og søgte nu hjælp hos hanserne.

“Kald mig ikke en fange, men en mand som uretfærdigt er blevet snydt og bedraget. Jeg er nu i en fri by og står foran et byråd, der er berømt for retfærd og for at forsvare forfulgte”, sagde Vasa og bad inderligt “sine kære naboer i byen” om hjælp.

Den svenske adelsmand sluttede af med at love hanserne “milde privilegier og alt, der ville være til deres fordel”, hvis de hjalp ham.

Lübeckerne behøvede ikke at høre mere. Muligheden for at knuse den evige konkurrent var nok. Vasa blev sendt til Sverige, der nu var under dansk herredømme. Her anførte han et oprør mod Christian 2. Kort efter fik hanserne indsat den danske konges onkel, Frederik af Slesvig-Holsten, som dansk konge, mod at han tog Vasas parti. I 1523 blev både han og Gustav Vasa kronet som konger.

Lübeck havde gjort to mænd til konger, men for hjælpen fik de kun utak. Frederik opløste straks hansekontoret i

København, fratog hansestædernes repræsentanter deres privilegier og erklærede, at Bornholm – som på det tidspunkt hørte under Lübeck – fremover stod under hans beskyttelse.

Gustav Vasa viste sig ikke mere taknemmelig. Selvom han havde lovet Lübeck rettighederne til al handel på Østersøen og ved de baltiske kyster “i evighedernes evighed”, erklærede han nu, at svenskerne ville “fratage de fremmede deres uindskrænkede friheder og åbne de svenske havne for alle skibe”.

Reformationen slår forbundet ihjel

Langsomt så det tidligere så mægtige Hanseforbund sin magt forsvinde. Mod nord erobrede Danmark og Sverige Østersøhandelen. I øst lukkede den russiske Ivan 3. hansestædernes handelsstation i Novgorod i 1494. Og mod vest satte hollænderne sig tungt på Nordsøhandelen med England.

Samtidig skabte reformationen store problemer for købmændene. Med katolicismens forsvinden fra det nordlige Europa forsvandt også efterspørgslen på de saltede sild, der havde udgjort en væsentlig del af hansernes handel.

Den sidste hansedag blev holdt i 1669. Efter mødet sad kun Lübeck, Hamburg og Bremen tilbage som medlemmer, og i 1862 opløste de formelt det før så mægtige forbund. ■

LÆS MERE

- Helen Zimmern: **The Hansa Towns**, Elibron Classics, 2005
- Ulla og Oluf Sijeholm: **Koggar, Marsipan og Svenskminnen. Strøvtæg i hansestæder**, Carlssons, 1992

• www.depts.washington.edu/baltic/papers/hansa.html

3 barske prøver gjorde drenge til købmænd

Det broderskabslignende fællesskab på kontorerne var præget af strenge regler og bizarre optagelsesritualer.

Eleverne på kontorerne i udlandet boede sammen i små enklaver, inddelt efter hvilken hanse de kom fra. Her tilbragte de stort set al deres tid uden kontakt til omverdenen.

En voksen formand opretholdt streng justits med de unge mænd, der var i lære. De yngste blev straffet fysisk, hvis de brød handelsstationens regler, mens de lidt ældre risikerede en fængselsstraf. Alle skulle leve i cølibat, da Hanseforbundet frygtede, at drengene ville røbe forretningshemmeligheder, hvis de kom i kontakt med lokale kvinder. En ting var faste regler, noget helt andet de traditioner, der voksede frem. Efterhånden udviklede eleverne grusomme prøver som nyttilkomne drenge skulle igennem.

1. AFFALDSVASK

Mens yngre elever overhældte den nyttilkomne med ildelugtende affald og afføring, blev drengen krydsforhørt af ældre købmænd om sit liv.

2. HALVDRUKNET

Drengen blev sejlet ud på havet, bundet og sænket under vand. Først når han havde slugt så meget saltvand, at han næsten var druknet, højste kollegerne ham op igen. Prøven gentog sig tre gange.

3. PISKET TIL BLODS

Klarede han krydsforhøret og drukningen, blev drengen trakteret med en god middag. Bagefter spillede musikere op, mens 24 maskerede mænd piskede ham, til blodet flød. Først når han skreg så højt, at han overdøvede musikken, var ritualet forbi.